

Fáktá-árka

Váldeguoddedilálašvuolta - Lobálašvuodafápmudus - Boahhteáiggefápmudus

Olbmuide geain lea demeansa, šaddá goas nu dávdá ovdáneami geažil dárbu veahkkái sáhttit fuolahit iežaset beroštumiid ollásit, nugo ovdamearkka dihte stivret ekonomii ja/dahje dehálaš mearrádusaid dahkat eambo persovnnalaš dilálašvuodaid dáfus.

Váldeguoddedilálašvuolta lea almmolaš ortnet olbmuide geat dárbbasit veahki fuolahit iežaset beroštumiid. Fylkkamánni nammada váldeguoddi. Olmmoš ieš, lagasolmmoš dahje doavttir sáhtta bivdit ahte nammaduvvo váldeguoddi. Suohkana suohkanlaš fuolla-dahje sosiálabálvalusas lea maid dieđihangeatnegasvuolta go sii oaivvildit ahte muhtin dárbbasa váldeguoddedilálašvuoda.

Dárbbasa diagnosa jus galgá oažžut nammaduvvot váldeguoddi, ja ferte dárbbaseame veahki. Demeansa sáhtta leat dakkár diagnosa. Sáhtta bivdit ahte váldeguoddis leat earenoamáš iešvuodas, nugo ovdamearkka dihte ahte son lea sámegeilat. Ollu olbmot geain lea demeansadiagnosa, eai dárbbas váldeguoddi, daningo sin oapmahaččat fuolahit sin persovnnalaš ja ekonomalaš beroštumiid.

Son gii galgá oažžut nammaduvvot váldeguoddi, galgá čálalaččat miehtat váldeguoddedilálašvuoda ásaheapmái, gii galgá leat váldeguoddi ja madda bargguide galgá váldeguoddis oažžut veahki. Spiehkasteapmi lea jus dat gii dárbbasa váldeguoddi, ii nagot ipmirdit maid miehtan mielddisbukta. Jus iežas daguid ja válljejumiid ipmirda, de sáhtta vaikko goas bivdit váldeguoddedilálašvuoda heaittihuvvot.

Beroškeahhtá makkár dilis olmmoš lea geasa nammaduvvo váldeguoddi, de galgá guldalit maid dat olmmoš lohka ja son galgá beassat mitalit iežas oaiviliid ja sávaldagaid. Dát guoská nai mearrádusaide mat dahkkojit maŋgel go váldeguoddedilálašvuolta lea ásahuvvon. Jus olbmot geas lea váldeguoddi, ii leat vejolašvuolta buktit iežas oaiviliid, de galgá deattuhit navdojuvvon dáhtu.

Váldeguoddedilálašvuolta galgá dušše nu viiddis go dárbbasuvvo, ii ge váldeguoddis galgga eanet váldi go dan masa lea dárbu. Fylkkamánni bearráigeahččá maid váldeguoddi bargá. Váldeguoddi ovdamearkka dihte ii sáhte vuovdit viesu, váldit loana, addit stuora skeanjkkaid ii ge juohkit ovdagihtii árbbi ovdalgo fylkkamánni álggos lea dohkkehan dan. Fylkkamánni sáhtta váldit eret váldeguoddis barggu jus váldeguoddi ii bargga buoremusa olbmui gean ovddas lea váldeguoddi, dahje jus eará dilálašvuodas dahket dan dárbbaslažžan. Váldeguoddis lea jávohisvuodageatnegasvuolta, muhto váldeguoddin sáhtta mitalit gean ovddas lea váldeguoddi ja mii váldeguoddedilálašvuhtii gullá.

Oapmahaččat, nugo ovdamearkka dihte náittosguoibmi/ovttasássi, mánat dahje váhnemat, áinnas sáhttet nammaduvvot váldeguoddin. Váldeguoddis lea dábbalaččat rehketoallegeatnegasvuolta, ja son ferte sáddet jahkásaš rehketoalu fylkkamánnái. Dát guoská buohkaide, earret váldeguddiide geat leat náittosguoimmit dahje ovttasássit. Sis

dábálaččat ii leat rehketoallogeatnegasvuohta. Váldeguoddi sáhtta barggu ovddas oažžut mávssu mearriduvvon máksomeriid vuodul. Dan dábálaččat máksá son geas lea váldeguoddi. Jus olbmoss geas lea váldeguoddi, ii leat doarvái ruhta, de sáhtta fylkkamánni máksit goluid.

Eará ortnegat mat eai leat váldeguoddedilálašvuohta, muhto gullet seamma láhkaortnegii, leat *Lobálašvuodafápmudus* ja *Boahtteáiggefápmudus*.

Lobálašvuodafápmudus addá buohcci olbmo lagas oapmahaččaide formálalaš gelbbolašvuoda hálddašit beaivválaš ekonomija mat gusket vissui ja birgemii/ealiheapmái, máksit vearuid, divadiid je. nu ahte váldeguoddedilálašvuodaeiseváldi (fylkkamánni) formálalaččat ii dárbbas nammadit dán olbmo váldeguoddin. Lobálašvuodafápmudusa oktavuodas eai sáhte oapmahaččat geavahit rušaid stuorát ekonomalaš doaimmaide, nugo ovdamearkka dihte oastit ja vuovdit giddodagaid dahje investeremiidda. Dan muddui go lea dárbu dakkár geavahemiide, de ferte son gii dakkáriid galgá dahkat, formálalaččat nammaduvvot váldeguoddin, dahje ferte gávdnot gustovaš boahtteáiggefápmudus.

Boahtteáiggefápmudus lea eaktodáhtolaš priváhta ortnet mii sáhtta váldeguoddedilálašvuoda molssaeaktun.

Boahtteáiggefápmudusain sáhtat mearridit mot don háliidat dus galgá leat boahtteáiggis. Boahtteáiggefápmudus lea čálalaš fápmudus mii muitala mot don háliidat iežat ekonomalaš ja/dahje persovnnalaš áššiid ordnejuvvot go ieš šat dan it nagot dahkat. Fápmudus berre čielgasit muitalit mot don háliidat ahte du beroštumit galget fuolahuvvot.

Son, gean don fápmudusas válljet bargat iežat ovddas, gohčoduvvo válddálaš. Boahtteáiggefápmudusas sáhtat mearridit geas dát fápmudus galgá leat ja maid válddálaš galgá dahkat du ovddas. Don sáhtat mearridit ahte ovtta dahje eambbogiin galgá leat fápmudus ovddastit du.

Vaikko lea ráhkaduvvon boahtteáiggefápmudus, de sáhtta álggahit dábálaš váldeguoddedilálašvuoda jus dat gáibiduvvo ja váldeguoddedilálašvuoda eavttut leat devdojuvvon.

Eanet dieđuid gávdná neahttačujuhusas www.vergemal.no

Ráhkadan Justiisa- ja servodatossodat, Finnmárkku Fylkkamánni.